

Het 'Baudewynkasteel'

Een verdwenen rentenierwoning op de Oudenberg te Geraardsbergen

Jacques DE RO

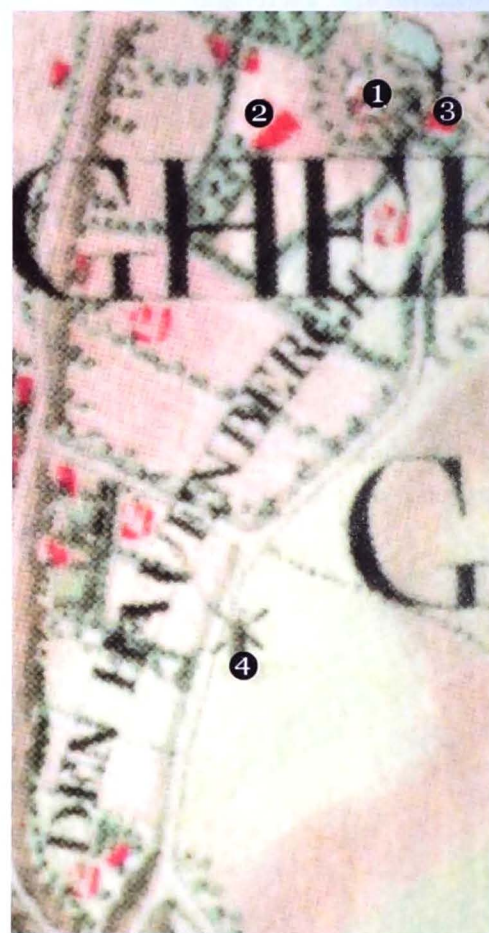
Het zogenaamde 'Oudenbergkasteel' met bospark op de top van de Oudenberg te Geraardsbergen is door de meesten onder ons welbekend. De oorsprong van dit buitengoed gaat zeker terug tot de late 18de eeuw. Maar op diezelfde Oudenberg, langs de oostelijke flank, heeft op de hoek gevormd door de Vierwindenstraat en de Kloefstraat, een eeuw lang een ander landhuis gestaan, bekend onder de naam 'Baudewynkasteel'.

Het 'Meuleken'

Een paar oude dia's die ons medelid, architect Herman François uit de Abdijstraat, in 1967 heeft genomen van het verdwenen *Baudewynkasteel* is de aanzet van dit beknopt bouwhistorisch onderzoek. Op precies dezelfde locatie merken we vandaag het eenlaagse gebouwtje van het *Centrum voor Leerlingenbegeleiding* (C.L.B.).

Hoewel dit verdwenen 'kasteel' pas in de tweede helft van de 19de eeuw is opgetrokken, blijkt deze plek zeker al bewoond tijdens de Hollandse periode. Het gaat hier om het zogenaamde *Meuleken*, een groot rechthoekig gebouw, dat we ook terugvinden op het primitief kadasterplan uit 1828. Gaat het hier in oorsprong om een grote pachthoeve, om een herberg met deze naam of gewoon om een molenhuis? Heeft de naam van het gebouw iets te maken met de houten korenwindmolen, die op een honderdtal meter daar vandaan, langs de andere kant van de veldweg (de latere Vierwindenstraat) heeft gestaan? Het betreft hier een molen op de *Molenkouter* te Onkerzele die sinds

de 13de eeuw in het bezit is van de Sint-Adriaansabdij. In september 1794 worden de monniken verplicht hun wind- en watermolens in de stad en omgeving te verkopen om de oorlogsschatting van 300.000 gulden, opgelegd door de Franse bezetter, te kunnen inlossen. Jean-François Spitaels (1743-1816), linnenhandelaar en bankier, koopt twee maand later alle molens voor een bedrag van 34.500 gulden. Hierbij is ook "eenen getimmerden windmolen gestaen omtrent den oudenbergh jurisdictie der prochie van onkerzele met een elf bunder land (den molenbergh daeronder begrepen) paelende noordwest de straete noord d'oost het goet in 't gebruyck bij den weird in het Kloefken en de suijd oost het restende deel dezer abdije waeruijt dat elf bunder afgelyd geworden is" ⁽¹⁾. Bij deze verkoop is dus geen sprake van een molenhuis. We vinden wel de windmolen maar niet het *Meuleken* terug op de Kabinetskaart van graaf de Ferraris uit 1771-1778 ⁽²⁾. Het gaat hier dus vermoedelijk om een latere landbouwexploitatie, waarbij de eigenaar of huurder de taak op zich neemt de korenwindmolen van Spitaels draaiend te houden ⁽³⁾.

Detailweergave van de Oudenberg op de Kabinetskaart van graaf de Ferraris uit 1771-1778 met (1) de kapel, (2) het 'Hemelrijk', (3) het latere 'Oudenbergkasteel' en (4) de Oudenbergmolen.

Waar de twee veldwegen elkaar kruisen, is op dat ogenblik nog geen bebouwing te zien.

⁽¹⁾ J. DE RO, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsververving en -verlies, onuitgegeven licentiaatsverhandeling*, U.G., 1976-1977, p. 288.

⁽²⁾ *Gheeraerdsberghe 50 (R⁶) (1)*, Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris, Pro Civitate, Brussel, 1965.

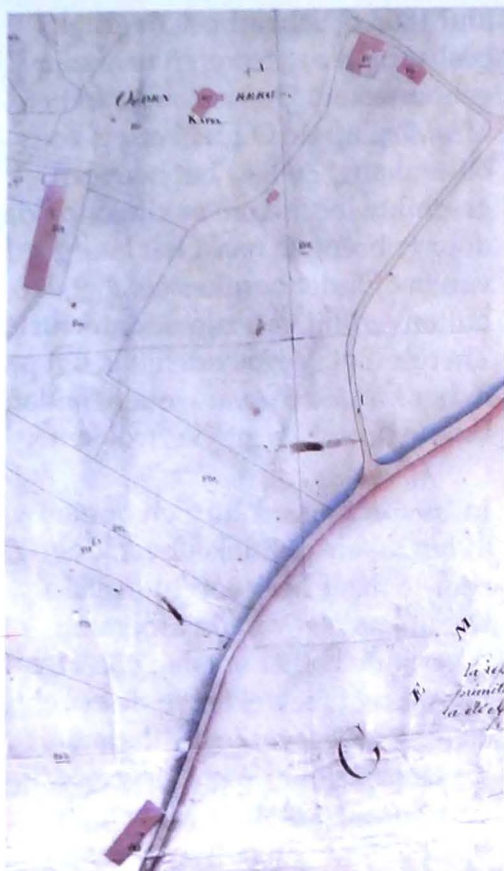
⁽³⁾ D. SURDIACOURT, *Als de kleppe valt. De windmolens te Nederboelare en Onkerzele in de 19de eeuw*, Gent, 1988, p. 7-9: bij een openbare verkoop op 7 februari 1884, blijkt bij den Molen van den Oudenberg tevens een woonhuis met schuur, stallen en varkenshokken te behoren. De molen wordt in 1905 neergehaald. Vandaag staan op deze plaats een aantal garageboxen bij het begin van de Halleweg.

Het voormalige 'Baudewynkasteel' aan de Vierwindenstraat in 1967. (Verz. H. François)

Het voormalige 'Baudewynkasteel' met paardenstallen, gezien vanuit de tuin in 1967. (Verz. H. François)

Het bebouwde perceel van het 'Meuleken' op het primitief plan uit 1828, hier onderaan aangeduid links van de veldweg.

Deze veronderstelling wordt bevestigd door de volkstelling uit 1814. Dit document leert ons dat er op het einde van het Franse Keizerrijk al een woonhuis staat, vermoedelijk een tweewoonst. Hier woont Adrianus Maudens, arbeider met zijn echtgenote Maria Branckaert en hun drie minderjarige kinderen. Naast het jonge gezin woont Josephus Menschaert, molenaar met zijn echtgenote Maria Vanaudenrode en hun vijf minderjarige kinderen. Beide gezinnen huren de woning. We kunnen haast met zekerheid zeggen dat Menschaert de Oudenbergmolen bedient ⁽⁴⁾.

Na de dood van Jean-François Spitaels in 1816, worden twee jaar later voor notaris Charles Evrard zijn talrijke onroerende bezittingen onder zijn vijf overlevende kinderen verdeeld. Zijn jongste zoon, Adrien erft het meeste familiebezit op de Oudenberg, waaronder het latere Oudenberg-

kasteel en herberg *Het Hemelrijk*. Maar de Oudenbergmolen en 18 ha 18 a 2 ca weiland komen in handen van zijn oudste zoon, Albert. Deze toewijzing moet zeker niet in goede aarde gevallen zijn bij Adrien Spitaels, die na de Belgische Revolutie in oktober 1830 burgemeester van Geraardsbergen wordt. De man koestert grootse plannen met zijn landgoed op de stadsheuvel, want stelselmatig koopt hij er alle vrijgekomen percelen en woningen op om zo tot één groot buitengoed te komen. In deze optiek moet ook zijn aankoop gezien worden voor notaris Pieter Kina te Viane op 21 januari 1834 van het hoger vermelde *Meuleken*, "een huijs

bestaende in twee woonsten en een bunder achteenvijftig roeden daer medegaende gestaen en gelegen binnen de stad Geerardsbergen, boven het Rot" ⁽⁵⁾. Hier wonen Bernardus Van den Bossche en zijn echtgenote Carolina Maudens, beiden winkeliers en Emmanuel Mangelinckx en zijn echtgenote Francisca Maudens, beiden wevers. Voor Spitaels is dit een winstpunt in zijn bezitsuitbreiding, want dit aangekochte goed ligt net ten westen van de voetweg, waar zijn eigendom aan paalt. De verkoper is de hoger genoemde Adrianus Maudens, landbouwer te Geraardsbergen en vader van Carolina en Francisca. Hij moet inmiddels het *Meuleken* hebben aangekocht.

Prentkaart met zicht op de houten korenwindmolen, die op het grondgebied van Onkerzele staat. Rechts op de achtergrond ziet men het 'Baudewynkasteel'. De postdatum is 1904. (Verz. J. Denie)

⁽⁴⁾ RAR (Rijksarchief Ronse, MGA (Modern Gemeentelijk Archief) Ger, nr. 1183.

⁽⁵⁾ RAR, *Archief van de familie Spitaels*, p. 246, nr. 3; AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 209, Ger, Sectie B 823 en 824.

De koopsom van de tweewoonst (380 m²) met een partij land (6.820 m²) bedraagt 2.666,67 frank.

Nog geen vier maanden na de ondertekening van de verkoopakte overlijdt Adrien Spitaels...

Idalie Spitaels

Zijn weduwe Thérèse Byl (1797-1872), dochter van Jacques, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, stadspensionaris en schepen van Geraardsbergen in 1790-1791 en 1817-1819, en van Cathérine van den Herreweghe van het politieke geslacht van brouwerij *De Catte*, blijft achter met zeven minderjarige kinderen. Zij weet het familiegoed op de Oudenberg goed te beheren en slaagt erin het zelfs uit te breiden door aankoop van nieuwe percelen. Wanneer in 1854 haar oudste zoon Cyrille en haar jongste dochter Sidonie trouwen, beslist zij al haar roerende en onroerende goederen te verdelen onder haar overlevende kinderen. Dit wordt vastgelegd in een notariële akte, verleden voor Pierre-François De Clercq, notaris te Geraardsbergen, op 26 oktober 1854. Hierbij komt het "van ouds genoemd het Meuleken" toe aan haar oudste dochter Idalie Spitaels (1828-1863). Het gaat om een huis met 68 a 20 ca "grond en lochting" en wordt op 8.000 frank geschat. Dit erfdeel is beslist niet onaardig, want het gebouw dat later tot het *Oudenbergkasteel* wordt getransformeerd, wordt op dat ogenblik op 10.000 frank geraamd, terwijl het *Hemelrijk* een waarde van 6.000 frank vertegenwoordigt. Op 8 april 1856 huwt Idalie met Alexandre-François Cruyt (1823-1885), advocaat bij het Hof van Beroep te Gent en later katholiek kamerlid voor het district Gent. Het verdere leven van Idalie speelt zich af in de provinciehoofdplaats, waar haar vier kinderen worden geboren. Amper 35 jaar oud, overlijdt zij te Gent op 11 december 1863 ⁽⁶⁾.

Idalie Spitaels (1828-1863). (Verz. J. De Ro)

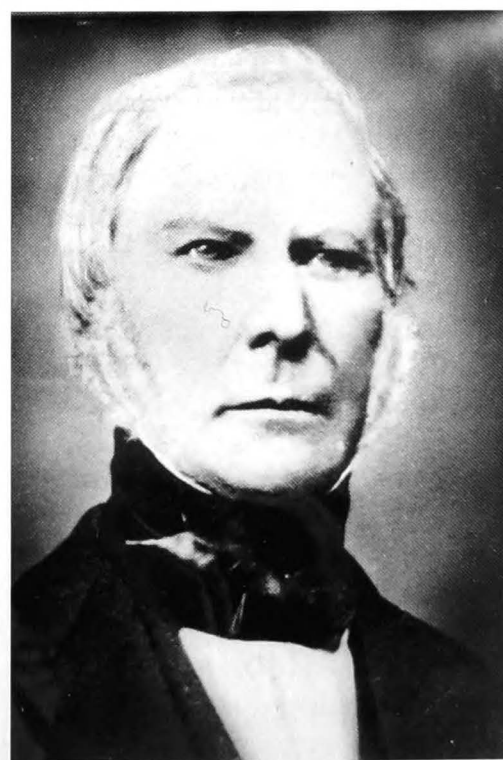
Het *Meuleken* heeft intussen al een nieuwe eigenaar...

Louis-Jacques-Guislain Byl

Nog vóór haar overlijden wordt de woning door haar echtgenoot op 29 oktober 1863 verkocht aan haar oom Louis-Jacques-Guislain Byl (1801-1883). Deze advocaat-rentenier trouwt in 1842 met Alexandrine-Désirée Spitaels, jongste dochter van de hoger genoemde Albert, die eigenaar is van de Oudenbergmolen. Aanvankelijk bouwt hij na een actieve deelname aan de Belgische Revolutie een politieke loopbaan op in de lokale magistratuur als schepen in 1830-1831 en 1834-1836 en als raadslid in 1837-1839. In 1846 wordt hij stichter-voorzitter van de lokale Liberale Associatie, maar vertrekt twee jaar later naar Schaarbeek na zijn mislukte kandidatuur voor de provinciale verkiezingen van 1847. Het voorzitterschap laat hij over aan René Spitaels, terwijl hijzelf het erevoorzitterschap toegewezen krijgt. Zijn huwelijk blijft kinderloos en nadat zijn echtgenote op 26

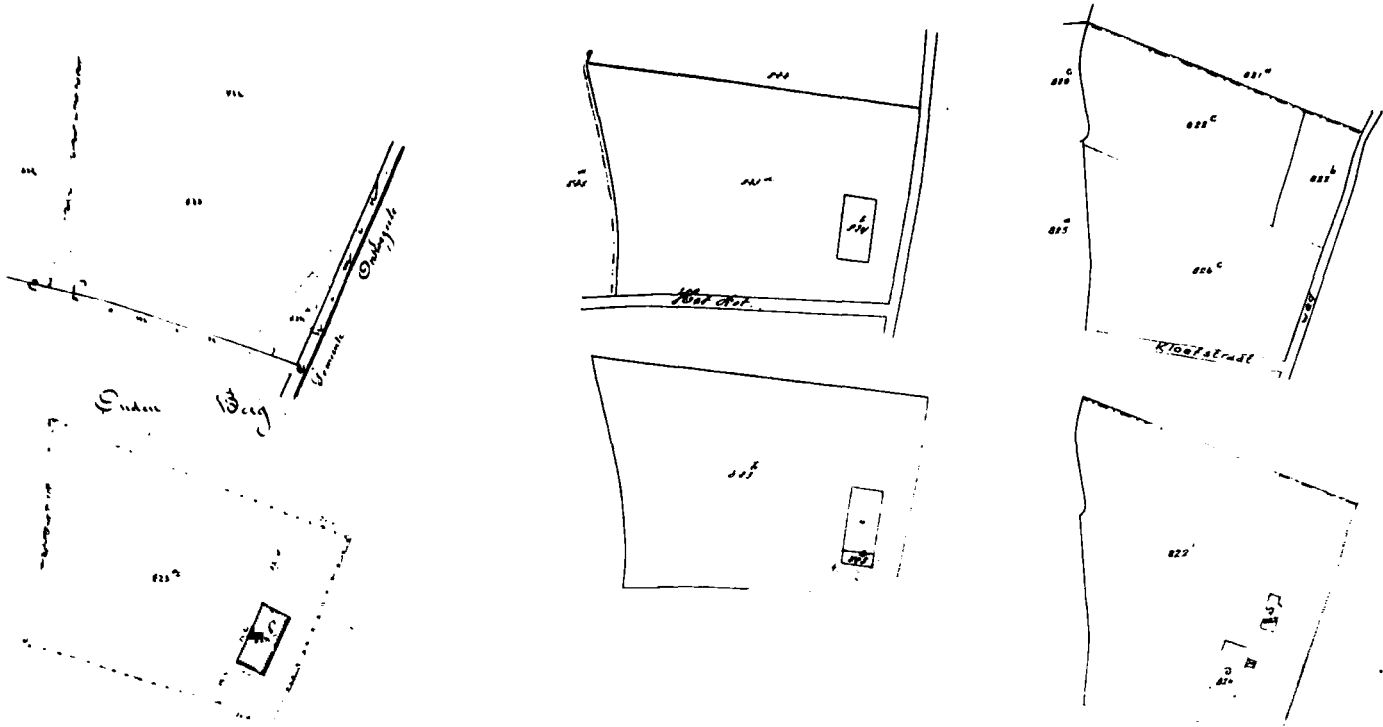
juni 1863 te Schaarbeek overlijdt, beslist hij terug te keren naar zijn geboortestad. De verkoop van het *Meuleken* op de Oudenberg is een buitenkans. Zo lijkt het hem een geschikte locatie om er zijn oude dag door te brengen naast het landgoed van het Oudenbergkasteel, het buitenverblijf van zijn oudere zuster Thérèse Byl. Vermoedelijk is Byl pas in het *Meuleken* gaan wonen, nadat de laatste huurders zijn vertrokken.

In 1866 engageert hij zich opnieuw in het lokale politieke leven door eens te meer het voorzitterschap te aanvaarden van de Liberale Associatie na het ontslag van Henri Liefmans. Hoewel tegen de zeventig, stelt hij zich tevergeefs liberaal kandidaat voor de kamerverkiezingen van 2 augustus 1870. Misschien biedt hem de oude tweewoonst aan de Vierwindenstraat in deze dagen onvoldoende comfort of verkeert het gebouw in een zodanig slechte staat dat de herstellingskosten te hoog oplopen... We weten het niet. In ieder geval beslist Byl het *Meuleken* af te breken en een nieuwe woning op te trekken.

Louis-Jacques-Guislain Byl (1801-1883), de eigenlijke bouwheer van het 'Baudewynkasteel'. (Verz. J. De Ro)

⁽⁶⁾ J. DE RO, *Analyse van...*, p. 172, 319.

Wijzigingen van het bebouwde perceel in 1872, 1891 en 1970.

Bouwjaar 1872

In 1872 wordt de rentenierwoning opgeleverd en kan Byl er zijn intrek nemen ⁽⁷⁾. De nieuwbouw heeft, net als voorheen het *Meuleken*, een rechthoekig grondplan, ligt iets verder van de voetweg, maar is met 240 m² grondoppervlakte heel wat kleiner. Op de oude dia's van Herman François (p. 16) zien we hoe het verdwenen gebouw er heeft uitgezien. Het is een dubbelhuis van zeven traveeën en twee en een halve verdieping onder een schilddak, dat met pannen is bedekt. Aan de straatzijde is de bepleisterde lijstgevel voorzien van rechthoekige vensters. De bakstenen zijgevels bestaan uit vier traveeën, terwijl de achtergevel eveneens bepleisterd is en zeven traveeën telt. Een deur naast een smalle poort op de begane grond biedt eveneens toegang tot het gebouw.

Uiteindelijk is de nieuwe woning voor de alleenstaande 71-jarige Byl nogal ruim opgevat.

De jaren 1872-1873 verlopen voor Byl niet echt gelukkig. Op 20 april 1872 overlijdt zijn zuster Thérèse en wordt de bank van zijn liberale confrater Prosper Spitaels op 19 juni officieus failliet verklaard. Op 1 juli stelt de rentenierende advocaat zich opnieuw kandidaat, ditmaal voor de gemeenterverkiezingen. Het wordt voor hem opnieuw een ontgoocheling: hij wordt niet verkozen ⁽⁸⁾. Ook met zijn partijgenoten raakt hij in onmin. Het is vooral Byl die er voor zorgt dat door zijn verwantschap met de familie Spitaels het voormalige bankhuis op de Markt, openbaar te koop gesteld op 11 januari, al een maand later het nieuwe partijgebouw wordt. Het krijgt de naam *Liberale Kring* ⁽⁹⁾. Wanneer hij tijdens de volgende

winter in Brussel verblijft, wordt binnen het bestuur van de Liberale Associatie zonder zijn medeweten en instemming een reglement voor het partijgebouw uitgewerkt. Uit dergelijke werkwijze meent Byl te moeten besluiten dat hij niet langer als voorzitter is gewenst. Hij biedt zijn ontslag aan op 1 juni 1873 ⁽¹⁰⁾. Hierna trekt hij zich voorgoed terug uit het politieke leven. Op 27 juli 1875 laat hij zich uitschrijven op de bevolkingsdienst van Geraardsbergen. Is het zijn mislukte politieke comeback, de onderlinge geschillen binnen de Liberale Associatie, het verlies van zijn zuster of de vervreemding van een stad, waar de volgende twintig jaar de katholieken de scepter zwaaien, of misschien alles samen die hem ertoe aanzetten te vertrekken? Die dag verhuist hij voorgoed naar Sint-Joost-ten-Node, waar hij de laatste jaren van zijn leven doorbrengt in de rue Saint Lazare 31.

⁽⁷⁾ AKG, doc. 219, Ger, 1872, schets 32. Het jaar 1872 verwijst naar de nieuwe mutatie van het bouwperceel, opgetekend in het kadasterarchief. Deze registratie gebeurt meestal een jaar of nog later nadat de bouwconstructie is voltooid.

⁽⁸⁾ H. LIEBAUT, *De evolutie van de politieke partijen in het arrondissement Aalst*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, U.G., Geschiedenis, 1962-1963, p. 117, 123. Byl is zeker nog populair onder de liberale kiezers: hij behaalt slechts 24 stemmen minder dan Victor Antheunis, die de meeste stemmen haalt, maar nog onvoldoende om de katholieke kandidaten te verslaan.

⁽⁹⁾ *In de schaduw van de Kring 1872-1997*, Geraardsbergen, 1998, uitgegeven door v.z.w. Liberaal Gebouw, p. 14-16.

⁽¹⁰⁾ Verzameling familie Fontaine, Goeferdinge.

Een holografisch testament

Louis-Jacques-Guislain Byl is in 1883 net 82 jaar oud, wanneer hij zijn einde voelt naderen. Op 14 februari, 20 en 29 maart schrijft hij eigenhandig zijn testament ⁽¹¹⁾. Amper twee weken later, op 13 april, overlijdt hij in zijn woning in de Brusselse randgemeente. Gezien hij kinderen noch naaste verwanten in leven heeft, wil hij aan zijn uitgebreide nalatenschap van roerende en onroerende goederen een sociale dimensie geven. Hij schenkt brood en geld aan het weldadigheidsbureau van Moerbeke, zijn geliefde gemeente waar voor hem meerdere generaties Byl hebben gewoond en belangrijke functies hebben vervuld. Ook het weldadigheidsbureau van Geraardsbergen ontvangt een som van 100.000 frank. Met de jaarlijkse interest van dit bedrag worden brood en steenkool telkens op 24 en op 31 december onder de armen verdeeld ⁽¹²⁾. Maar het zijn de Burgerlijke Godshuizen van de stad die het meest begunstigd worden: “Je lègue à l’Hospice civil de la ville de Grammont tous mes biens meubles et immeubles dont je n’aurais pas disposé: l’Hospice civil de la ville de Grammont est mon légataire universel que j’institue par ce testament». Zijn onroerend bezit wordt uiteindelijk op 10 en 17 mei 1883 door meester Du Boccage, notaris te Brussel, en een geldsom van 200.000 frank door het KB van 26 mei 1884 overgemaakt aan het bestuur van de Burgerlijke Godshuizen. Maar het holografisch testament vermeldt echter niet wat deze instelling met deze schenking moet aanvangen... ⁽¹³⁾. Enkele familieleden menen als erfgenamen recht te hebben op de

nalatenschap van Byl en sturen op 1 juli naar de gouverneur van Oost-Vlaanderen een brief, waarin ze de Burgerlijke Godshuizen aanvechten als wettelijk begunstigde partij. Zij vinden dat zij recht hebben op een erfdeel. De zaak wordt uitvoerig besproken op de zittingen van het College van Burgemeester en Schepenen op 20 juli en op 8 augustus 1883. De bewindslieden betwijfelen echter hun aantijgingen en veroordelen alle argumenten die de testamentaire uitvoering in hun voordeel moeten pleiten. Zij vinden dat de aanverwante familie niet echt gewilde familie is van de overledene en dat zij goed bemiddeld is. Met zijn testament wil Byl vooral de armen in zijn geboortestad ondersteunen. Uitzondering wordt nu gemaakt voor de kinderen van het echtpaar Spitaels-Stalpaert. Zij zijn al vroeg wezen na de dood in 1860 van hun vader, Victor Spitaels, eigenaar-uitbater van brouwerij *Le Cornet* in de Molenstraat. Zij kunnen rekenen op een erfdeel van hun grootoom ⁽¹⁴⁾.

Het duurt nog tot 1889 alvorens het bestuur een beslissing neemt over de bestemming van het onverwachte legaat ⁽¹⁵⁾. Volgens een notariële akte, verleden voor Camille Coppens, notaris te Geraardsbergen, zijn op 13 maart alle onroerende goederen openbaar verkocht aan de meest biedende. De rentenierwoning van Byl wordt omschreven als “een schoon buitengoed aan den Oudenberg, op en met 75 are 62 ca lochting (...)”. Aanvankelijk wordt het goed, samen met 6 huisjes op 2 ha 23 are 57 ca land en bos in de Pachterstraat verworven door Jules Smeets, fabrikant te Geraardsbergen, voor de som van

20.500 frank. Nadien blijkt dat hij als stroman het buitengoed en 1 ha 41 are 43 ca grond ter waarde van 16.621 frank voor rekening van Edmond Baudewyn, rentenier te Geraardsbergen, heeft aangekocht.

Edmond Baudewyn

De nieuwe eigenaars komen van buiten de stad. Edmond Baudewyn, zoon van Louis en van Theresia Triest, is geboren te Lede op 7 april 1833. Zijn ouders vestigen zich later met hun gezin te Geraardsbergen, waar zijn vader een winkel openhoudt. Terwijl zijn oudere broer Jean-Baptiste (° Lede 1830) kiest voor het bakkersberoep, behaalt Edmond een apothekersdiploma. Na zijn studies blijft hij niet langer thuis wonen en op 4 mei 1858 verlaat hij op 25-jarige leeftijd de stad om een apothekerspraktijk te starten in het West-Vlaamse Poperinge. In augustus 1863 verblijft hij kort te Geraardsbergen om een eigendom in de Nieuwstraat te verkopen. Is het door zijn huwelijk met Marie-Virginie Coekelberghs, dochter van Jacques en van Petronille-Joséphine Magnus, dat hij Poperinge verlaat en naar de rand van Brussel verhuist? Zijn bruid is geboren te Mechelen op 20 juni 1844. Het echtpaar woont een aantal jaren te Elsene. Hier worden in 1871 Marie en in 1874 Alice geboren. Zeven jaar later, op 17 oktober, wordt nog een zoon geboren. Hij krijgt de naam van zijn vader. Het feit dat het kind in Sint-Michiels nabij Brugge het levenslicht ziet, doet vermoeden dat de Baudewyns opnieuw verhuisd zijn. Tijdens de jaren 1880 vinden we de hele familie terug in een herenhuis in de Wijngaardstraat te Geraardsbergen.

⁽¹¹⁾ De testamentair uitvoerders zijn: Eugène Coppens, oud notaris te Ninove, diens zoon Camille, notaris te Geraardsbergen en advocaat Ruelens-Bivort, te Sint-Joost-ten-Node.

⁽¹²⁾ Louis-Jacques-Guislain Byl is bestuurslid in 1833-1836 en voorzitter in 1836-1837 van het weldadigheidsbureau te Geraardsbergen.

⁽¹³⁾ J. De Ro, *Analyse van..., bijlage, p. 18-21*.

⁽¹⁴⁾ SAGer (Stadsarchief Geraardsbergen), *Besluiten van het College van Burgemeester en Schepenen 1861- 1886*, zittingen van 20 juli en 8 augustus 1883.

⁽¹⁵⁾ Dit zijn in 1889 Pieter De Meulemeester, voorzitter; Prosper De Clippele en Alphonse Pieraert, bestuursleden.

Zij hebben er twee inwonende dienstmeiden: Leontine Goossens uit Zandbergen en Julie Allaert uit Oostkamp⁽¹⁶⁾. Deze laatste is vermoedelijk met de familie meegekomen uit West-Vlaanderen. Om welke reden de echtelieden hun oog hebben laten vallen op dit Geraardsbergs buitengoed is niet bekend. Baudewyn is 56 jaar oud en rentenier wanneer hij met zijn familie zijn nieuwe woning op de Oudenberg betreft.

Baudewyn doet er alles aan om zijn nieuwe verblijfplaats te verfraaien. In 1891 vormt hij de tuin om tot "lusttuin" en richt langs de kant van de Kloofstaat naast zijn woning een "broeikas" op⁽¹⁷⁾. De paardenstallen in het verlengde van zijn woning langs de Vierwindenstraat (in 1896 nog aangeduid als *Nieuwestraat*) zijn vermoedelijk zijn werk. Het archief van het kadaster is hierover onduidelijk. In de supplementaire aanwijzende legger noch op de mutatieschetsen vinden we hierover enige aanwijzing. De eerste opmeting van het gebouw vindt vreemd genoeg pas plaats in 1970 bij de afbraak van het *Baudewynkasteel*⁽¹⁸⁾. In ieder geval is de registratie van dit rechthoekig bakstenen gebouwtje onder een schilddak, ook bij de volgende eigenaars, nooit gebeurd. Bewijs dat niet Byl maar hij dit bijgebouw laat optrekken wordt geleverd door de aankoop van het perceel land waarop later de stallen komen te staan. Op 3 mei 1889, anderhalve maand na de aankoop van het rentenierhuis, koopt hij voor notaris Désiré De Clercq deze grond langs de Vierwindenstraat

van Oscar Hippert-de Paepe, controleur der directe belastingen te Geraardsbergen⁽¹⁹⁾. De volgende jaren moet de stalvleugel er dan gekomen zijn. Het bouwwerk is afgezoomd met een kleine quasi vierkante toren (circa 2,9 m x 3,8 m), eveneens onder een schilddak met dakkapel. Heeft Edmond Baudewyn iets met torentjes? Op een perceel land, dat deel uitmaakt van zijn aankoop van de Burgerlijke Godshuizen in 1889 en gelegen is langs de Pachterstraat, bouwt hij in 1891 aan de straatkant een nieuwe woning, naast de toegang tot zijn domein. Het bakstenen gebouwtje met voortuin en hekken wordt geflankeerd door een vierkanten torentje. Gaat het om een woonhuis voor zijn tuinman? In de volksmond krijgt het gebouw al gauw de naam *het Kasteeltje*⁽²⁰⁾.

In 1896 vormt hij twee aanpalende percelen grond om tot een grote boomgaard van 5.410 m²⁽²¹⁾. Door een gerichte aankooppolitiek weet hij zijn domein nog met meer dan 1 hectare land uit te breiden. Het terrein wordt afgewisseld door hagen, hoogstammige fruit- en loofbomen en partijen bos op de steile Oudenbergflank. Het loopt van de Vierwinden- tot aan de Pachterstraat.

Op 5 september 1893 vindt voor het echtpaar een belangrijke familiegebeurtenis plaats. Die dag trouwt hun minderjarige dochter Alice-Victorine⁽²²⁾. De bruidegom is Paul Van Trimont (1872-1934), zoon van Karel-Lodewijk, rentenier en van Joséphine Jouret⁽²³⁾. Van Trimont volgt in 1897 zijn vader op als kantonnaal agent voor

Het zogenaamde 'Kasteeltje' in de Pachterstraat met rechts het hekken dat toegang geeft tot het voormalige domein van het 'Baudewynkasteel'. (Foto J. De Ro)

⁽¹⁶⁾ RAR, MGA Ger, nr. 1188.

⁽¹⁷⁾ AKG, doc. 212, Ger, dl 5, art. 1753: deze serre (Sectie B 823^c) heeft een grondoppervlakte van 50 m².

⁽¹⁸⁾ AKG, doc. 212, Ger, de voormalige stallen worden pas in 1971 vermeld onder het kadasternummer Sectie B 822^d (89 m²) en aangeduid als "sportgebouw".

⁽¹⁹⁾ AKG, doc. 223, Ger, 1889; doc. 219, Ger, 1889: het perceel Sectie B 822 heeft een grondoppervlakte van 48 a 40 ca en blijft volgens document 212 onbebouwd tot 1970.

⁽²⁰⁾ AKG, doc. 212, Ger, dl. 5, art. 1753: het gaat om perceel Sectie B 828^a (17 a 80 ca) en het huis B 828^d (4 a 80 ca).

⁽²¹⁾ *Ibidem*: het gaat om de percelen Sectie B 822 (48 a 40 ca) en 821bis (5 a 70 ca).

⁽²²⁾ Zij is geboren te Elsene op 1 april 1874 en is op dat ogenblik dus 19 jaar.

Een deel van de vroegere boomgaard van Edmond Baudewyn langs de Pachterstraat is tot op vandaag bewaard gebleven. (Foto J. De Ro)

de A.G.-verzekeringen en is in 1903 -1921/22 eigenaar-uitbater van brouwerij *De Zwaan* in de Karmelietenstraat ⁽²⁴⁾. Op 28 april 1908 overlijdt zijn schoonmoeder Marie-Virginie Coekelberghs in de rentenierwoning op de Oudenberg. Zes jaar later, op 19 maart 1914, volgt Edmond Baudewyn, op dat ogenblik 81 jaar oud, zijn echtgenote in het graf. Het duurt nog eens zes jaar alvorens de kinderen van het echtpaar Baudewyn-Coekelberghs het *Baudewynkasteel* met het hele omringende domein openbaar te koop stellen.

De 'campagne'

Het Sint-Catharinacollege is door

zijn ligging in de sterk bebouwde benedenstad van Geraardsbergen beperkt in zijn groeimogelijkheden. Naast de bouw van nieuwe klaslokalen stelt zich kort na W.O. I tevens een nijpend gebrek aan ontspanningsmogelijkheden voor de internen, die tot dan toe enkel buiten de collegemuren vertoeven tijdens geleide wandelingen. In 1920 grijpt de toenmalige principaal Frédéric-François D'Hollander (1881-1945) zijn kans om eindelijk komaf te maken met dit euvel. Hij koopt op 24 juni van dat jaar voor notaris François Rens en Léonce De Turck ⁽²⁵⁾ het *Baudewynkasteel*, in de akte omschreven als "een schoon buitengoed bestaande in woonhuis, tuin, broeikas, wel-beplanten boomgaard gestaan en

gelegen te Geeraardsbergen, op den Oudenberg (...)" ⁽²⁶⁾. De koopsom bedraagt 63.300 frank, die hij slechts kan betalen nadat hij bij zijn eigen leerkrachten een bedrag van 50.000 frank heeft geleend. D'Hollander kan immers niet rekenen op de steun van de bisschoppelijke overheid, die weinig enthousiasme toont voor zijn project.

Met de aankoop van dit 2 ha 63 a 30 ca groot domein, dat al snel de geschiedenis ingaat onder de naam *de campagne*, is voldoende ontspanningsruimte geschapen voor generaties internen. In 1923 doet D'Hollander afstand van het buitengoed en komt het beheer van de *campagne* in handen van de v.z.w. Bisschoppelijke Colleges en Gestichten

Principaal D'Hollander koopt in 1920 het 'Baudewynkasteel'. (Archief Sint-Catharinacollege)

⁽²³⁾ M. VAN TRIMPONT, *Voorouderreeks, beknopt curriculum of familieschets van 100 noemenswaardige personen uit de Geraardsbergse burgermaatschappij (ca. 1800-ca.1920)*, afl. 6: Benoît Van Trimont (1867-1943) en August Van Trimont (1827-1920), Jules Van Trimont (1869-1903), Leopold Van Trimont (1872-1934) en Karel-Lodewijk Van Trimont (1830-1916) (deel 3 en slot), in *De Heemshutter*, 2001/177, p. 27-39. Een van de getuigen op het huwelijk is Auguste Van Trimont (1827-191920), die vanaf circa 1870-1872 in Geraardsbergen de *Banque de Grammont* beheert.

⁽²⁴⁾ J. DE RO, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005, p. 170-172.

⁽²⁵⁾ Vreemd genoeg wordt hier voor de verkoop beroep gedaan op deze twee Geraardsbergse notarissen, die tot een verschillende politieke strekking behoren.

⁽²⁶⁾ G. VAN BOCKSTAELE, A.-M. VANDEN HERREWEGEN, L. DE COCK e.a., *Van Scholaster tot Principaal. Het Sint-Catharinacollege van Geraardsbergen en zijn voorgeschiedenis (1437-1989)*, Geraardsbergen, 1990, p. 193: het gaat om de percelen Sectie B 822^a, 823^b, 823^c, 824^b, 825, 828^c, 830^b en 890^a.

Geeraardsbergen - Ste Catharina's College.
Buitengoed - Zicht op het Huis.

Internen van het Sint-Catharinacollege poseren voor de achtergevel van het voormalige 'Baudewynkasteel' tijdens het begin van de jaren 1920. (Archief Sint-Catharinacollege)

van het rechterlijk arrondissement Audenaarde te Sottegem.

Al van bij het begin worden de internen op het buitengoed vergast op allerhande openluchtactiviteiten. In een boekje met afscheurbare prentkaarten, uitgegeven tussen 1920-1923, vinden we een vijftal zichten van het "Buitengoed op den Oudenberg". We zien jongens met klakken tijdens het voetballen, het boogschieten en het bolspelen. In een bosje op het domein wordt aan openluchttooneel gedaan ⁽²⁷⁾.

Op 24 juni 1945 is het buitengoed het decor van een groots opgezet openluchtsppektakel als dank aan de bevolking van Geraardsbergen die door haar gastvrijheid tijdens W.O. II het College weet te redden. Onder de 1.500 toeschouwers zijn ook Britse officieren aanwezig. Op initiatief van principaal Gerard Vanovermeire (1900-1980), komt tijdens de eerste jaren na de oorlog op de benedenverdieping van het woonhuis een speelzaal tot stand en wordt de grote groentetuin tot

voetbalveld gemaakt.

In 1950 worden ter gelegenheid van 100 jaar bisschoppelijk college in de campagne tuinfeesten georganiseerd. Tijdens de jaren 1960 worden er regelmatig acties gehouden voor *Broederlijk Delen*.

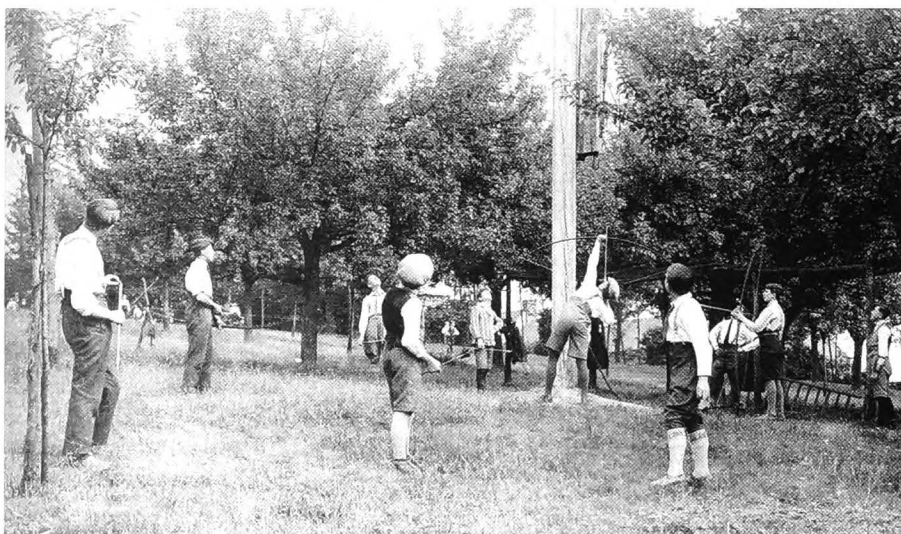
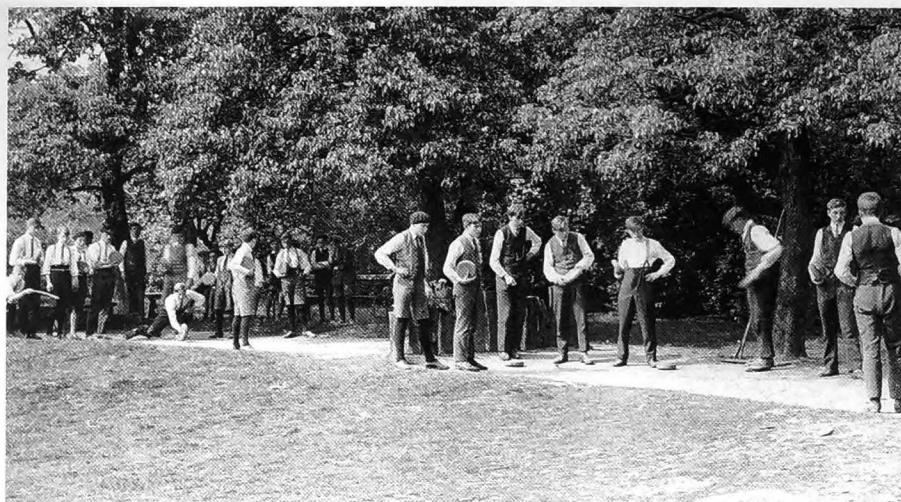
Een getuigenis

Etienne De Lil (° 1939), die al heel zijn leven in de onmiddellijke nabijheid van de campagne woont, heeft het domein goed gekend. Volgens hem is de voormalige rentenierwoning op de benedenverdieping opgedeeld in een groot salon, een breed trappenhuis en een koetshuis. Koets- en trappenhuis zijn zowel langs de straat- als langs de achterzijde toegankelijk respectievelijk door een poort en door een deur. In het salon, gelegen langs de hoek van de Vierwindenstraat met de Kloofstraat, staat een monumentale schouw in witte marmer. Op de eerste verdieping bevinden zich de slaapkamers van de internen en daarboven is de zolder. Vóór het gebouw herinnert hij zich een grote steenput, zo'n 30 à 40 meter diep, thans gedempt en gelegen op de openbare weg met onlangs nog een verzakking tot gevolg. De eigenlijke toegang tot het domein bevindt zich in de Pachterstraat en via een kleine weg langs de houtwal, die het domein afscheidt van de

De Vierwindenstraat nog als onverharde weg met in de verte links het 'Baudewynkasteel'. (Verz. E. De Lil)

⁽²⁷⁾ Met dank aan G. Van Bockstaele, L. De Cock en A.M. Vanden Herrewegen voor hun bereidwillige medewerking en het verlenen van foto's en informatie.

Kloefstraat, komt men bij de woning. In de voormalige paardenstallen zijn nog koeien en varkens gehouden. De gewelfde verdieping van het torentje is gebruikt als hooizolder. Gentil Erauw is er jarenlang conciërge ⁽²⁸⁾. Ten noorden van de stallen heeft hij zijn moestuin ⁽²⁹⁾. In het beukenbos op de Oudenberghelling wordt van een aangelegd amfiteater gesproken om er zogenaamde *Mariaspelen* op te voeren, maar volgens de huidige eigenaar wijst het stenen muurtje eerder op een poging om de erosie tegen te gaan.

Het PMS-centrum

Principaal Jozef Sterck (1913-1991) koestert jarenlang de droom om het in verval geraakte *Baudewynkasteel* op de Oudenberg te vervangen door een nieuw en modern internaat-gebouw. Maar zijn droom wordt nooit werkelijkheid. Tijdens de jaren 1950 verhaalt hij "(...) Ten minste driemaal per week gaan de jongens een namiddag doorbrengen op het heerlijke buitengoed van het College, bovenop de Oudenberg: daar kunnen ze door ontspannend spel en athletische krachtproeven hun jonge lichamen sterken. (...)". Maar het volgende decennium begint het aantal internen geleidelijk af te nemen om na 1969 in steile val te gaan. Wanneer in september 1979 het internaat nog slechts 37 leerlingen telt, trekt principaal F. Adriaens (1967-1984) hieruit zijn conclusies en sluit het internaat het volgende schooljaar.

Het is ook principaal Florent Adriaens (1924-2005), die al tien jaar eerder, in 1969 beslist tot de afbraak van

⁽²⁸⁾ De zoon van Erauw zou jarenlang conciërge zijn op het *kasteel van Putzeys*.

⁽²⁹⁾ Interview met Etienne De Lil, 27 juni 2007.

Park en boomgaard van 'de campagne' worden de uitgelezen plaats voor de internen van het Sint-Catherinacollege om te bolspelen, te boogschieten, te voetballen en toneel te spelen (begin jaren 1920). (Archief Sint-Catherinacollege)

het Baudewynkasteel. Aanleiding hiertoe is de vraag naar een groot gebouw om de centra voor studie- en beroepsoriëntering (PMS) en voor medisch toezicht (MST) in onder te brengen. Na de publicatie in 1965 van een nieuwe wet op het medisch toezicht, krijgt het Sint-Catharinacollege als belangrijkste school in Zuid-Oost-Vlaanderen de leiding over een dienst voor medisch toezicht. Aanvankelijk wordt met de steun van Frans Waterinckx (1910-1992) gebruik gemaakt van een lokaal in de Lessensestraat. Maar door de leerlingenexplosie en de taakuitbreiding van de PMS-centra, wordt deze locatie te klein. Men meent het buitengoed te valoriseren door het oude rentenierhuis te vervangen door nieuwbouw. Op 11 april 1970 wordt met de werken gestart door aannemer F. Vanderstockt. Het wordt een voor die tijd modern eenlaags gebouw met veel glaswerk onder een plat dak. Alleen de stallingen annex torentje blijven overeind staan ⁽³⁰⁾.

Een voetbalclub en een hondenschool

Hoewel steeds vrijgesteld van grondbelastingen, wegen door de sluiting van het internaat in 1980 de onderhoudskosten van het domein voor het College te zwaar. Noodgedwongen verhuurt principaal Adriaens vanaf 1983 het voetbalveld aan de voetbalclub *D'Jango's*. In de oude stallen worden kleedkamers en een kantine *De Reisduif* ondergebracht. Tegelijkertijd krijgt het hele domein een nieuwe, stevige omheining. Hierdoor verdwijnen de oude meidoorn- en hagebeukhagen en verliest een deel van het domein zijn gesloten karakter. Op de eis van *Leefmilieu Geraardsbergen* om deze oude natuurwaarden in ere te herstellen door heraanplantingen is

Deze foto, genomen vanuit het voormalige Baudewynkasteel, geeft ons een idee over de uitgestrektheid van het domein (begin jaren 1920). (Archief Sint-Catharinacollege)

Zicht op de achtergevel van het voormalige 'Baudewynkasteel' in 1967. (Archief Sint-Catharinacollege)

nooit ingegaan ⁽³¹⁾.

In augustus 1988 zoekt Raymond Van Craenenbroeck, onderwijzer van het Sint-Jozefsinstituut, een nieuwe locatie voor zijn v.z.w. *Hondenschool Herleving Onkerzele*. Hij neemt hiervoor contact op met Luc De Mol, studiemeester van het College, die er voor zorgt dat hij een deel van het buitengoed kan huren.

De v.z.w. *Hondenschool Herleving Geraardsbergen* wordt opgericht en kan voortaan -behalve op elke zaterdag, woensdagnamiddag en zondagvoormiddag, die voorbehouden blijven aan de voetbalploeg- gebruik maken van het terrein voor het aanleren van gehoorzaamheid en behendigheid aan honden. Er worden enkele lesterreinen aangelegd voor de

⁽³⁰⁾ AKG, doc. 219, Ger, schets 36; G. VAN BOCKSTAELE, A.-M. VANDEN HERREWEGEN, L. DE COCK e.a., *Van Scholaster tot Principaal...*, p. 195, 225, 230, 237, 241, 286, 309.

⁽³¹⁾ Interview met Etienne De Lil, 7 juli 2007.

De stalvleugel in 1996, net voor de restauratie. (Verz. R. Van Craenenbroeck)

Het gebouwtje van het 'Centrum voor Leerlingenbegeleiding' in juni 2007. (Foto J. De Ro)

ruim 300 honden die wekelijks met hun baasje komen trainen. Er wordt een houten cafetaria voor de leden opgetrokken. Voetbalclub *D'Jango's* verlaat het buitengoed vanaf het ogenblik dat zij kan beschikken over het stadion van *Sportkring*. Voor het College blijft het onderhoud van het domein toch een belangrijke

kostenpost, temeer daar de school er quasi geen gebruik meer van maakt. Ondertussen groeit het ledenaantal van de v.z.w. *Hondenschool* gestaag aan en wanneer in 1994 het hele domein, met uitzondering van het P.M.S.-centrum (dat door de wet van 1 september 2000 met het MTS gefusioneerd is tot het *Centrum voor*

Leerlingenbegeleiding (CLB)), uit de hand te koop wordt gesteld, grijpt Van Craenenbroeck zijn kans. Op 24 juni ondertekent hij de verkoopakte, verleden voor J. De Man, notaris te Geraardsbergen ⁽³²⁾.

De nieuwe eigenaar treft het domein aan in een grotendeels vervallen toestand. De boomgaard is helemaal overwoekerd en de voormalige paardenstallen van het *Baudewynkasteel* zijn bouwvallig en vol ongedierte. Hij opteert voor restauratie, laat de toiletten en de kleedkamers verdwijnen en bouwt het hele gebouw om tot kantine, die de naam *de campagne* krijgt. De bakstenen buitengevels ondergaan een opknapbeurt en het hele terrein wordt in zijn vroegere glorie hersteld. De opening van de vernieuwde stalvleugel vindt plaats in oktober 1996. *Herleving Geraardsbergen* is inmiddels uitgegroeid tot een vereniging met een 400-tal actieve leden. De houten cafetaria wordt voortaan een opslagplaats ⁽³³⁾. Van Craenenbroeck heeft bijzonder oog voor de oude bomen en zelfs vervaagde bodemstructuren, zoals de vroegere voetweg langs de kant van de Kloefstraat, komen weer bloot te liggen. De oude toegang tot het domein langs de Pachterstraat krijgt een metalen hekken met de vergulde letters *D (e) C (ampagne)*. Hij laat elke vorm van recreatie in de breedste zin op zijn domein toe, maar hoedt zich voor vandalisme en zwerfvuil. Dit zijn gegronde redenen om de toegang langs de Pachterstraat, die aansluit met het stadspark, niet open te stellen voor het publiek. Evenementen zonder enige vergoeding zoals het Belgisch Kampioenschap voor Veldrijden dat er in 1999 heeft plaatsgehad kunnen wel. Ook de Geraardsbergse *Padstappers* krijgen toegang tot het

⁽³²⁾ Gouden Blad Geraardsbergen, 8 juni 1994, p. 7.

⁽³³⁾ M. VERBEKEN, *Herleving verbouwt stallen tot cafetaria*, in *De Beiaard*, 24 oktober 1996; Gouden Blad Geraardsbergen, 27 november 1996.

Raymond Van Craenenbroeck wil het domein van het voormalige ‘Baudewynkasteel’ in de beste staat houden. (Foto J. De Ro)

terrein ⁽³⁴⁾.

Besluit

Hoewel het voormalige *Baudewynkasteel* met het domein niet opgenomen is in het beschermings-

besluit van het KB van 8 maart 1940, maakt het landschappelijk gezien toch deel uit van de hele Oudenbergsite. Het vergt enige moeite van de bezoeker van de Oudenberg, die meteen wordt afgeleid door de Oudenbergkapel, de vijver, het bos en het *Oudenbergkasteel*, om het verder gelegen domein te ontdekken. Toch dateert de uitbouw van het kasteelgoed van Felix Spitaels (1867-1896) en deze van Edmond Baudewyn uit dezelfde periode. Beide domeinen zijn een uiting van de wooncultuur van de laat-19de-eeuwse Geraardsbergse bourgeoisie.

De afbraak van het *Baudewynkasteel* in 1970 is een spijtige zaak en betekent zeker een verschraling van het historische karakter van de Oudenbergtop. De nieuwbouw en het verdwijnen van een aantal natuurwaarden ⁽³⁵⁾ zijn niet meteen uitnodigend voor de wandelaar, die rust en schoonheid zoekt langs dat deel van de

Oudenberg. Bij een herwaardering van de Oudenbergsite, waar men al lang van spreekt, zou uitbreiding van het klasseringbesluit van 1940 met de opname van het voormalige domein van het Baudewynkasteel een goede zaak zijn. De goede intenties van de huidige eigenaar, die het belang van dit natuurlandschap naar waarde schat, moeten ook voor de toekomst worden vastgelegd.

Noot

Wie bezit nog foto’s van het voormalige Baudewynkasteel? Opnieuw doen we een oproep naar onze leden in verband met mogelijk oude prentkaarten, foto’s, getuigenissen en verhalen over deze verdwenen site. Wellicht zijn interessante details hier in dit artikel niet aan bod gekomen. U kunt steeds contact opnemen met Jacques De Ro op het GSM-nummer 0475/31.67.98 of mailen naar jacques.de.ro@telenet.be.

eigenaar	beroep / functie	periode	verwerving
Adrianus Maudens	landbouwer	?-1834	?
Adrien Spitaels	rentenier	1834	aankoop
Thérèse Byl	rentenierster	1834-1854	vruchtgebruik
Idalie Spitaels	rentenierster	1854-1863	erfenis
Louis-Jacques-Guislain Byl	advocaat-rentenier	1863-1883	aankoop
Burgerlijke Godshuizen Geraardsbergen	-	1883-1889	schenking
Edmond Baudewyn	rentenier	1889-1914	aankoop
Baudewyn-Coekelberghs, de kinderen	-	1914-1920	erfenis
Frédéric D’Hollander	principaal Sint-Catharinacollege	1920-1923	aankoop
v.z.w. Bisschoppelijke Colleges en Gestichten...	-	1923-1994	schenking
Raymond Van Craenenbroeck	gepensionneerd onderwijzer	1994-heden	aankoop

Tabel: Chronologische volgorde van de eigenaars van het bouwperceel (Meuleken-Baudewynkasteel-de campagne) met aanduiding van hun beroep / functie en de aard van verwerving

⁽³⁴⁾ D. VAN KERCHOVE, *Een College, een buitengoed en een PMS-centrum, in Krakelingen*, XLI, 3-4 september 1994, p. 162-165.

⁽³⁵⁾ Interview met Raymond Van Craenenbroeck, 27 juni 2007. Een klein deel van het vroegere bospark, dat bij het *Baudewynkasteel* heeft behoord, bestaat vandaag nog: een uitgedunde houtwal, vooral bestaande uit acacia en tamme kastanjabomen (waaronder voorjaarsflora), die het domein afsluit van de Kloefstraat en een klein natuurlijk bos met eeuwenoude beuken ten westen van het domein op de steile Oudenbergghelling. Verder nog een meer dan 200 jaar oude treurbeuk en een zeldzame oude tulpenboom. De oude plataan bij de vroegere ingang van de rentenierwoning staat er bij als een stille getuige van vergane glorie. Op het domein staan nog twee antennemasten, waaronder die van M.I.G..